

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

■ نام درس: مقدمه ای بر برنامه ریزی آموزشی ودرسی

■ تعداد واحد درسی: ۲ واحد

■ نام منبع درس: مقدمه ای بر برنامه ریزی آموزشی ودرسی

■ مولف منبع: دکتر علی تقی پور ظهیر

■ نام تهیه کننده: رمضان زاهدی - دستیار آموزشی مرکز

آموزشی خوی - واحد سیه چشمه

معرفی طرح درس :

معرفی ، مسایل برنامه ریزی آموزشی و درسی – برنامه ریزی آموزشی و درسی (مفاهیم و نظریات) – منابع اطلاعات برای برنامه ریزی درسی (مبانی برنامه ریزی درسی) – اطلاعات درباره جامعه – مبانی فلسفی برنامه ریزی درسی – اطلاعات درباره معرفت و دانش بشری – طرح ریزی برنامه های درسی – انواع طرح های برنامه درسی – ارزشیابی برنامه های درسی .

هر کدام از این فصل ها در هر جلسه با استفاده از روشهای مناسب تدریس برای دانشجویان در ساعات معین تدریس می شود.

اهداف درس:

■ **هدف کلی:** دانشجویان رشته ی علوم تربیتی با گذراندن این درس ضمن آشنایی با مفاهیم ، مسایل و نظریات و روشهای برنامه ریزی و مبانی فلسفی برنامه ریزی درس و انواع طرحهای مربوط به برنامه درسی را فرا می گیرند.

■ اهداف رفتاری :

- ۱- آشنایی با مسایل برنامه ریزی آموزشی و درسی
- ۲- آشنایی دانشجویان با برنامه ریزی آموزشی و درسی (دانشجویان می توانند مفاهیم و نظریات مربوط به برنامه درسی را تعریف کرده و شرح دهند).

■ ۳- مبانی فلسفی برنامه ریزی درس را تشریح می کنند.

■ ۴- و بالاخره انواع طرح های برنامه درسی و ارزیابی برنامه های درسی را توصیف می کنند.

جایگاه درس :

■ درس مقدمات برنامه ریزی آموزشی و درسی در رشته علوم تربیتی جزو دروس اصلی می باشد و این درس پیش نیاز اصول برنامه ریزی آموزشی و اصول برنامه ریزی درسی می باشد که دانشجویان بدون گذراندن این درس نمی توانند دروس اصول برنامه ریزی آموزش و اصول برنامه ریزی درس را پاس نمایند.

فهرست مطالب

■ عنوان

■ پیشگفتار

■ مقدمه

■ فصل اول : برنامه ریزی آموزشی و درسی (مفاهیم و نظریات)

■ فصل دوم : منابع اطلاعات برای برنامه ریزی درسی (مبانی برنامه ریزی درسی)

■ فصل سوم : اطلاعات درباره جامعه (مبانی جامعه شناختی برنامه ریزی درسی)

■ فصل چهارم : مبانی فلسفی برنامه ریزی درسی

- فصل پنجم : اطلاعات درباره معرفت و دانش بشری
- فصل ششم : طرح ریزی برنامه های درسی
- فصل هفتم : انواع طرح های برنامه درسی
- فصل هشتم : ارزشیابی برنامه های درسی (الگوهای ارزشیابی از برنامه درسی)

به نام خدا

مقدمه ای بر برنامه ریزی آموزشی و درسی

■ پیشگفتار

زمانی که تلاش برای توسعه در کشورهای «جهان سوم» آغاز شد، آموزش و پرورش به دلیل مزایای اجتماعی اقتصادی اش، و کسب برتری ها مورد توجه بیشتری قرار گرفت و توزیع آموزش و پرورش در سطح کشور و چگونگی بهره مندی افراد از آن یکی از شاخص های پیشرفت اجتماعی به حساب آمد. اما به دلیل محدود بودن منابع انسانی و مالی و گونه گونی تقاضا برای دستیابی به آن بحث شدیدی را میان تصمیم گیرندگان به وجود آورد و لزوم اتخاذ شیوه های انقلابی برای برنامه ریزی متناسب با تحولات اجتماعی و تربیتی را موجب گردید.

مواردی که نشان دهنده این است که اگر برنامه ریزی جامع و حساب شده ای انجام نگیرد مشکل بتوان امیدوار شد که رشد آموزش و پرورش از نظر کمی و کیفی سرعت بیشتری بگیرد :

۱- تعداد زیادی از افراد هنوز به مدارس ابتدایی و متوسطه راه پیدا نکرده اند.

۲- افزایش سریع نسبت تعداد جمعیت کودکان و جوانان به کل جمعیت در کشورهای در حال توسعه.

۳- افزایش نرخ هزینه های آموزش و پرورش به طور متوسط در سال است.

۴- تردید در مورد هماهنگی رشد کمی زمانی بیشتر می شود که دانش آموزان با ملاک پیشرفت تحصیلی سنجیده شوند. (عدم کار آرای داخلی نظام آموزش و پرورش)

۵- سرانجام، مشکل جدی «عدم کارآیی خارجی نظام آموزش و پرورش» است .

مقدمه :

معرفی و مسائل برنامه ریزی آموزشی و درسی

الگوی سازمان یافته طرح(های) آموزشی و پرورشی مدارس اصطلاحاً برنامه درسی نامیده می شود. توصیف کامل برنامه درسی ، حداقل شامل سه جزء است :

- ۱- موضوع آموزشی یا محتوا – یعنی ، آنچه آموخته می شود.
- ۲- روش آموزش – چگونگی تدریس و یادگیری
- ۳- ترتیب زمانی آموزش موضوع یا محتوا

برنامه‌درسی تنها در جوامع پیشرفته و نسبتاً آزاد ، در جوامعی که فرصتهای قابل ملاحظه‌ای برای تحصیل وجود دارد ، مساله است .
زیرا انتخاب باید از میان امکانات متعدد متفاوت صورت گیرد.
برنامه‌درسی به طور ضروری یک مساله اقتصادی هم است.

مسائل اساسی برنامه ریزی درسی :

- ۱- چه کسی تعیین کند که چه چیزی باید آموخته شود؟
- ۲- برای تصمیم گیری درباره آنچه باید آموخته شود ، چگونه کار خود را سازمان دهیم و آن را به انجام برسانیم ؟
- ۳- برای تعیین آنچه باید آموخته شود ، چه منابعی باید مورد استفاده قرار گیرند ؟
- ۴- آیا برای همه کودکان و جوانان باید یک برنامه جامع تدوین شود ؟
- ۵- چه چیزی به عنوان آموزش و پرورش عمومی و چه چیزی به عنوان آموزش و پرورش تخصصی باید در نظر گرفته شود ؟

- ۶- تعاون و توازن میان یاد گرفتگی ها چگونه باید برقرار شود ؟
- ۷- کدام مواد و موضوعهای درسی باید مورد توجه شایانی قرار گیرند ؟
- ۸- چگونه می توانیم آنچه را که باید آموخته شود ، تدریس کنیم ؟
- ۹- هزینه آنچه آموخته شود ، چگونه باید تامین گردد ؟
- ۱۰- موضوعهایی که تدریس شده اند ، چگونه باید ارزشیابی شوند ؟

فصل اول

■ برنامه ریزی آموزشی و درسی (مفاهیم و نظریات)

طراحی نقشه کشیدن برای نیل به هدف ها را برنامه ریزی گویند.
برنامه ریزی تدابیر آگاهانه ای است که از طرف مقامات دولتی برای
تعیین هدف های معین ، با توجه به روابط آنها با همدیگر ، و با
در نظر گرفتن رشد متناسب و هماهنگ ، و بسیج همه امکانات برای
رسیدن به این هدف ها اتخاذ می شود تا رشد اقتصادی و اجتماعی
تمام جامعه در یک دوره معینی از آینده تضمین گردد.

وسرانجام ، «برنامه ریزی فراگردی است مداوم ، حساب شده
و منطقی ، جهت دار و دور نگر ، به منظور هدایت و ارشاد فعالیت
های جمعی ، برای رسیدن به هدف های مطلوب»

کاربرنامه ریزی هم چنانکه یان تین برگن، مؤلف کتاب «برنامه ریزی مرکزی» متذکر شده است، مشتمل است بر:

۱- پیش بینی و آینده نگری است، و بنابراین سازمان برنامه ریزی باید به ابزارهای پیش بینی مجهز گردد.

۲- مشخص کردن هدف ها و یاددادن محتوا به هدف هاست.

۳- مشخص کردن هربرنامه ریزی مستلزم هماهنگی میان ابزارها، عوامل و وسایل مختلف اجرای سیاست است.

برنامه

■ برنامه ، که معمولاً حاصل فرآیند برنامه ریزی است ، « مدرک یا سندی است شامل مجموعه از ارقام مربوط به هم که مطلوبترین توسعه را در طول یک دوره معین در آینده پیش بینی می کند.» به عبارت دیگر ، برنامه سندی است رسمی که به عنوان مرجعی برای انجام دادن کارها ، و ارزشیابی فعالیت های انجام شده ، در یک دوره معین از زمان مورد استفاده قرار می گیرد. به این اعتبار ، هدف برنامه ریزی آموزش و پرورش گسترش کمی و کیفی آموزش و پرورش در طول یک دوره معین در آینده است .

■ برنامه ریزی به عنوان یک نظام (سیستم)

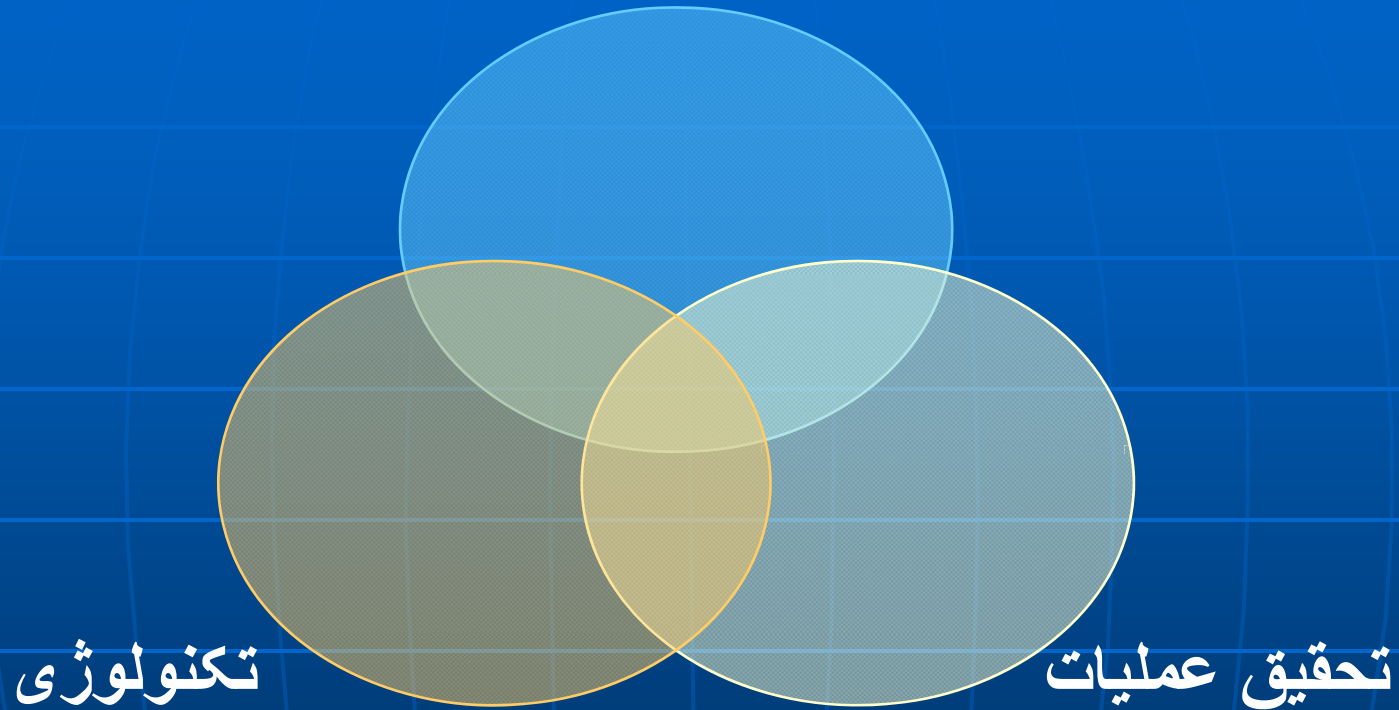
بعضی برنامه ریزان ، برنامه ریزی درسی را به صورت یک نظام در نظر می گیرند که درونداد ، فرآیند یا گردش کار ، برونداد ، و بازخورد عناصر اصلی آن را تشکیل می دهند. بدیهی است پذیرفتن اینکه خود برنامه درسی یک نظام است خالی از اشکال نیست و به طور یقین برنامه درسی از افراد تشکیل نمی شود ، هم چنین ، گرچه برنامه درسی یک نظام نیست ، ممکن است آن را به عنوان « برونداد » برای نظام برنامه ریزی ، و درونداد برای نظام آموزشی تلقی کرد.

نظام های عقلانی

- برنامه ریزی آموزش و پرورش به عنوان یک نظام عقلانی متضمّن طرح تصریح شده ای است که دربرگیرنده ترکیبی از فعالیتهای تحلیل نظام ها ، تحقیق عملیّات (که گاهی تحلیل عملیّات نیز نامیده می شود)، و تکنولوژی است .

تحليل نظام ها

• برنامه ریزی آموزش و

پرورش

تحلیل نظام ها بخشی از معرفت بشری است که وابستگی نزدیکی با برنامه ریزی دارد ، تحلیل نظام ها ، مستلزم تشخیص هدفها و مناسبت این هدفها و مناسبت این هدفها با برنامه است. تحلیل نظام ها ، متضمن روش کاوش شقوق مختلف است.

تحلیل نظام ها به اعتباری ، «مطالعه رفتار و ارتباط های شبکه یک سازمان و همکاری در تدوین و ایجاد روشهای جدید و پیشرفته برای انجام کارهای لازم است هدف تحلیل گر فهم دقیق مسائل و راه حل های مختلف برای مقابله با آنهاست.»

رشته دیگر از معرفت بشری که تفکر ، حل مساله ، برنامه ریزی ، و پیشنهاد شقوق مختلف را آسان می کند ، تحقیق عملیات است.

ارزشیابی برنامه ، فنون بررسی مجدد و تجدید نظر ، تحلیل آماری ، و برنامه ریزی خطی ، از جمله مثال هایی از فنون تحقیق هستند .
کامپیوتر و ماشین های حساب مورد لزوم برای محاسبات زیر عنوان «تکنولوژی» طبقه بندی شده اند .

فنون برنامه ریزی آموزش و پرورش با نگرش مستقیمی :

■ نظریه تصمیم گیری آمار کلاسیک

■ تجزیه و تحلیل هزینه اثر بخشی

■ پیش بینی

■ شبیه سازی

■ برنامه ریزی خطی

■ نظریه تصمیم‌گیری آمار کلاسیک : قدیمی‌ترین روشی است که به طور وسیعی در فنون ارزشیابی مورد استفاده قرار می‌گیرد. کاربرد این روش بدواً برای سنجش پیشرفت یادگیرندگان است.

منحنی لاجستیک الگوی معمولی است که بیشتر اوقات در پیش‌بینی روند نیازها کاربرد دارد. همچنین، «الگوی نسبت بازماندگی» یکی دیگر از الگوهای ریاضی است که برای پیش‌بینی روند جمعیت یادگیرندگان کاربرد بیشتری دارد.

■ برنامه ریزی آموزش و پرورش به طور سیستمی ، معمولاً شامل چهار مرحله است ؛ از این قرار ۱- تشخیص هدف ها ۲- تجزیه و تحلیل منابع بویژه منابع مالی و فیزیکی ۳- پیش بینی اولویت ها ۴- و طرح فیزیکی (طرح ها و پروژه های دقیق عملی و قابل اجرا .

■ تحلیل نظام های آموزشی و پرورشی شامل فرآیند بررسی ماهیت ، نقش ، و روابط مسائل تربیتی و اجزاء مربوط به هم آن است .

■ تحقیق عملیات شامل مراحل شناختن هدف های نظام ، شناختن و سنجیدن متغیرهایی که در نیل به هدف موثرند ، ساختن الگو - یعنی تبدیل کلیه هدف ها و متغیرها به مقادیر می ودر نتیجه ساختن یک مدل ریاضی ، حل و نتیجه گیری است .

■ تکنولوژی ، یعنی ترکیبی از سخت افزار و نرم افزار ، مجموعه ای از ابزارهای طراحی شده برای کمک به برنامه ریزی است .

■ فرآیند برنامه ریزی آموزشی با نگرش سیستمی :

با توجه به مطالب یاد شده دربارهٔ نظام ، فرآیند برنامه ریزی آموزشی و پرورشی به طور سیستمی از این قرار است .

* ورودی (درونداد)

الف - تعریف و تصریح مسائل جاری و آتی و روابط متقابل میان این مسائل .

ب - پیش بینی شرایط آینده بر اساس مسائل قابل تشخیص

پ - تشخیص متغیرها ، شرایط بازدارنده و یا سازنده که یک سلسله راه حل های

ممکن را برای تمامی مسائل تعیین می کنند.

ت - تعیین هدفهای کلی و عینی در سطوح مختلف :

۱- سطوح پیشینیه و کمینه

۲- بهینه

۳- معمولی یا آرمانی

ث - تعریف و تجزیه و تحلیل خرده نظام ها :

۱- تجزیه نظام به بخش های تشکیل دهنده اش (خرده نظام ها) ، به طوری که بتوان به تحلیل خرده نظام ها بطور متوازن اقدام کرد.

۲- تشخیص مسائل خاص و نیازهایی که به همراه هر خرده نظام است.

* تبدیل هدف ها

الف - تشکیل شقوق مختلف

ب - ارزشیابی جنبه های کمی و کیفی هزینه - اثربخشی هر یک از شقوق .

پ - شبیه سازی شقوق مختلف با محیط مورد نظر نظام شهری ، یا منطقه ای برای آزمودن همه جنبه های اجرایی ، و تعیین بازده های جنبی ممکن و کلیه اثرات .

ت - تعیین توالی اجرا برای هر یک از شقوق عینی که مبتنی بر ویژگی های معین و نیازهای خرده نظام هستند که نقادانه تعریف شده اند .

* خروجی (برونداد)

الف - توصیه شقوق مختلف :

۱- کمینه

۲- بیشینه

۳- بهینه

۴- هنجاری (معمولی)

ب - پس خوراند از موارد علاقه مندی عمومی و سیاسی برای تعیین ضرورت اصلاح در شقوق پیشنهاد شده.

پ - انتخاب شق قابل اجرا و آشنا شدن با برنامه های اجرایی برای فراهم آوردن شرایط مطلوب.

ت - توسعه ظرفیت پیش بینی شده در داخل نظام برای تعیین شرایط تغییر که ضرورت اصلاح در عمل و اجرا را موجب می شود.

ث - برقرار کردن فرآیند اصلی به طور مداوم برای ارزشیابی پس خوراند خروجی .

توصیف کننده برنامه ریزی سیستمی	شیوه سیستمی در حل مساله
۱- ورودی	۱- تعریف مساله یا خرده مساله
۲- ورودی	۲- جمع آوری اطلاعات
۳- ورودی	۳- تجزیه و تحلیل خرده مساله
۴- تبدیل (به عمل)	۴- طرح راه حل یا شبیه سازی
۵- تبدیل	۵- ارزشیابی راه حل
۶- تبدیل	۶- آیا راه حل عملی است؟ (آزمودن)
۷- خروجی	۷- تکمیل راه حل (نحوه اجرا)
۸- خروجی	۸- اجرا (عمل کردن)
۹- خروجی	۹- مسائل جدید؟ راه حل اصلی

■ برنامه های درسی شامل چهار عنصر اساسی :

- ۱- هدف های کلی ، جزئی ، و عینی ، ۲- طرح ها ، ۳- اجرا (آموزش)
- ۴- و ارزشیابی است.

■ نظریه های مربوط به برنامه ریزی درسی

* ۱- نظریه ای که بر مواد و موضوع درسی ، که باید تدریس شوند ، تأکید

می کند ،

الف (استفاده از نظریات اصحاب تخصص برای تعیین موضوع مورد

تدریس

ب (استفاده از ملاک ها و معیارهایی (از نظر مشکلی و آسانی ترتیب و

توالی و غیره)

پ (طراحی و اجرای روشهای مناسب برای دستیابی و تسلط یادگیرندگان

به مواد درسی انتخاب شده است.

* ۲- نظریه ای که بر برنامه های درسی تابعی تأکید می کند ،

طرفداران آموزش و پرورش پیشرفته بر این عقیده اند که باید برنامه های درسی مناسب تر و کارآمدتر از برنامه های درسی سنتی تهیه کرد :

الف - تعیین هدف های عینی اساسی و مقاصد اصلی برنامه های درسی به طور کلی و بخش های آن.

ب - انتخاب فعالیت ها ، مواد آموزشی ، انتخاب محتوا ، کتب ، تمرین ها ، عناوین برای بحث های آزاد ، فعالیت های دستی و بدنی ، و طرح های بهداشتی و تفریحی .

پ - مشخص کردن مؤثرترین سازمان مواد درسی ، و تعیین آنها بر حسب کلاس ها در مدارس به صورت تجربی .

* ۳- نظریه ای که برنامه ریزی درسی را به صورتی نظامی در نظر می گیرد .

برنامه ریزی درسی عبارت از پیش بینی و تهیه مجموعه فرصت های یادگیری برای جمعیتی مشخص ، به منظور رسیدن به آرمانها و هدف های آموزش و پرورش است ، در اینجا « مجموعه فرصت های یادگیری » را به عنوان عناصر و اجزاء تشکیل دهنده نظام و « آرمانها و مقاصد آموزش و پرورش » ، را به عنوان هدف های نظام در نظر می گیرند .

* شکل پایین مفهوم برنامه ریزی درسی را ه صورت یک نظام نشان میدهد که در آن برنامه مشتمل بر یک سری زنجیره های تربیتی است که برای جمعیتی معین طراحی شده ، به وسیله مدرسه اجرا و ارزشیابی می شود.

Out Put برونداد	Process کار گردش	In put درون داد
<p>فارغ التحصیلان ، ترک تحصیل کرده ها که ممکن است این زنجیره را در موقعیت های تربیتی دیگر ادامه دهند .</p>	<p>برنامه درسی - یک برنامه درسی عبارت است از سری زنجیره های تربیتی (فعالیتها و تجارب تربیتی پیوسته به هم) ، که برای جمعیتی معین ، طراحی ، اجرا ، و ارزشیابی می شود .</p>	<p>دانش آموزان</p>

■ هدف های آموزش و پرورش را در چهار گروه کلی یعنی هدف های مربوط به (۱) رشد شخصی ، (۲) روابط انسانی ، (۳) یادگیری دائمی ، و (۴) کسب تخصص ، قرار دهیم .

■ مراحل برنامه ریزی

* برنامه ریزی ، به طور اعم ، شامل مراحل زیر است :

- ۱- تعیین و تصریح هدف (ها)
- ۲- تهیه طرح ها و تعیین فعالیت ها
- ۳- انتخاب روش ها از میان شقوق مختلف برای هماهنگ کردن و هدایت مسیر فعالیت ها به سوی هدف های تعیین شده .
- ۴- تنظیم برنامه زمانی برای فعالیت ها .
- ۵- به مورد اجرا گذاردن یا به مرحله عمل آوردن طرح ها .

۶- سرانجام ، ارزشیابی از نتایج فعالیت ها و تعیین میزان رسیدن به هدف ها و یا مشخص کردن موانع و نارسایی ها ، و استفاده از نتایج ارزشیابی به عنوان بازخورد در برنامه ریزی بعدی .

* برنامه ریزی درسی شامل مراحل زیر است :

الف — تعیین هدف های کلی و عینی ،

(۱) معرفت و دانش سازمان یافته ،

(۲) آرمانها ، ارزش ها ، و نیازهای اجتماعی ،

(۳) نیازهای یادگیرندگان ،

(۴) فرآیند یادگیری ،

ب — طراحی حیطه برنامه ها و برنامه های درسی ، که به وسیله گروه های مسئول برنامه ریزی درسی برای مدارس صورت می گیرند .

پ — انتخاب و به مورد اجرا گذاردن روش های آموزشی ، که معمولاً به وسیله گروه های آموزشی و معلمان مسئول صورت می گیرد .

ت — سرانجام ، ارزشیابی برنامه های درسی است ، که تصمیم درباره شیوه های ارزشیابی از پیشرفت یادگیرندگان به وسیله معلمان اتخاذ می شود و تصمیم درباره شیوه های ارزشیابی برنامه های درسی به وسیله گروه برنامه ریزان گرفته میشود .

نمودار تصویری مراحل برنامه ریزی درسی

مبانی (متغیرات خارجی)

هدف های کلی و عینی و
حیطه های برنامه

طراحی برنامه های درسی:

تصمیمات درباره طراحی به وسیله
گروه های مسئول برنامه ریزی اتخاذ
می شود ، عوامل سیاسی ، و
اجتماعی تصمیمات متخذه و طرح
نهایی را محدود می سازند .

اجرای برنامه های درسی
(آموزش)

تصمیمات درباره شیوه های
آموزش به وسیله معلمان مسئول
اتخاذ می شود . در این مورد ،
شقوق مختلف استفاده از منابع
وسایل ارتباط جمعی و غیره
پیشنهاد می گردد . انعطاف پذیری
و تشویق با آزادی بیشتری رای
معلم و شاگرد وجود دارد .

ارزشیابی برنامه های
درسی :

تصمیمات درباره شیوه های
ارزشیابی برای تعیین
پیشرفت فراگیران به وسیله
معلمان اتخاذ میشود .
تصمیمات درباره شیوه های
ارزشیابی رای ارزشیابی
برنامه های درسی به وسیله
گروه برنامه ریزان گرفته
میشود نتایج ارزشیابی
اساس برنامه ریزی بعدی
قرار می گیرد .

بازخورد

انواع برنامه ریزی (از نظر دامنه عمل)

۱) جامع و کلی باشد ، و همه هدف ها و حیطه های مربوط به سطوح مختلف آموزش و پرورش را در برگیرد .

۲) برنامه ریزی می تواند در سطح ملی باشد ، مانند برنامه ریزی درسی رای آموزش و پرورش ابتدائی در سطح کشور ، یا برنامه - ریزی درسی برای آموزش و پرورش متوسطه در سطح کشور .

۳) یا اینکه ، برنامه ریزی درسی میتواند در سطح محلی و ناحیه ای (استان و شهرستان) باشد . مانند برنامه ریزی درسی برای سطوح مختلف آموزش و پرورش خراسان ، که در واقع جامع و کلی است ، و یا برنامه ریزی درسی برای تعلیمات حرفه و فن اراک و یازد ، که از نوع برنامه ریزی ویژه و محلی است .

۴) سرانجام ، برنامه ریزی ویژه که می تواند برای هدف های ویژه یا حیطه های معین باشد ، مانند برنامه ریزی درسی تربیت معلم دانشگاهی ، تربیت معلم دبیرستان ، تربیت معلم ابتدائی ، و یا برنامه ریزی درسی برای تعلیمات وکودکستانی ، سوادآموزی ، آموزش زنان ، آموزش روستایی و عشایری ، آموزش کارکنان وزارت جاد سازندگی و غیره .

■ هدف برنامه ها تغییراتی است که در رفتار یادگیرندگان باید صورت گیرد .

در اینجا با آلیس میل هم صدا می شویم که می گوید : « تغییر برنامه درسی عبارت از نوعی تغییر اجتماعی ، یعنی تغییر مردم است نه صرفاً تغییر نوشته های روی کاغذ . »

تصمیم گیری در برنامه ریزی

■ برنامه ریزی اصولاً نوعی تصمیم گیری است ، تصمیم گیری در مورد اولویت ها ، با توجه به نیازها و توقعات ، منابع ، امکانات و محدودیت ها . به هر میزان که اطلاعات ما را در این موارد (یعنی نیازها ، منابع ، و محدودیت ها) بیشتر و غنی تر باشد ، تصمیمات واقع بینانه تر خواهد بود .

■ کسانی که در برنامه ریزی درسی دخالت داده می شوند عبارت هستند از :

۱) یادگیرندگان ، ۲) معلمان و نویسندگان کتب درسی ، ۳) والدین و افرادی که به نحوی در تهیه و تدارکات فرصت های یادگیری برای دانش آموزان نقشی دارند ، ۴) افراد «حرفه ای» و متخصصان برنامه ریزی و روشهای آموزشی ، تکنولوژیست های آموزشی ، و متخصصان ارزشیابی و غیره .

اما ، در جاهایی که برنامه ریزی معمولاً به صورت متمرکز انجام می گیرد تصمیمات درباره برنامه ریزی و تعیین اولویت ها در سطوح بالاتر و با مشارکت مسئولانی که در رأس امور قرار دارند اتخاذ می گردد .

فصل دوم

منابع اطلاعات برای برنامه ریزی درسی

مبانی برنامه ریزی درسی

منابع اطلاعات مورد لزوم برای برنامه ریزی درسی ،

- ۱- یادگیرندگان ، که آموزش و پرورش آنان مطرح است .
- ۲- جامعه ، که مدرسه را به منظور تسهیل آموزش و پرورش کودکان ، جوانان ، و بزرگسالان به وجود آورده است .
- ۳- طبیعت ، و ویژگی فرآیند یادگیری .
- ۴- معرفت سازمان یافته و دسترس برای آموزش و پرورش .

منابع فرعی یا متمم :

- ۱- قوانین و مقررات ، که مدارس مطابق آنها ایجاد می شوند و عمل می کنند .
- ۲- منابع و وسایل مورد لزوم برای اجرای برنامه ها
- ۳- نتایج تحقیقات و نظر مشورتی افراد مطلع و «حرفه ای» مانند ، معلمان ، و استادان که اطلاعاتی درباره روان شناسی ، جامعه - شناسی ، فلسفه ، تاریخ ، ادبیات و غیره دارند و در اختیار برنامه ریزان قرار می دهند .

۱- یادگیرندگان به عنوان منبع اصلی برای برنامه ریزان

برنامه ریزان درباره یادگیرندگان به دو نوع اطلاعات نیاز دارند ، (۱) اطلاعات کمی ، (۲) اطلاعات کیفی

اطلاعات کمی درباره یادگیرندگان

- الف - اطلاعات کمی درباره یادگیرندگان نوعاً شامل پیش بینی
- ب - منابع موجود برای کسب اطلاعات یاد شده
- پ - موارد استفاده از اطلاعات دست آمده

الگوهای پیش بینی

بعضی از آنها مبنای آماری پیچیده ندارند و معمولاً الگوهای «بسته» نامیده میشوند. مانند الگوی «کرا»، و یا الگوی جانستون.

الگوی جانستون، که برای پیش بینی تعداد شاگردان در گروه سنی خاصی بکار می رود به این صورت است:

$$E_t^g = E_{t-1}^{g-1} + R_t^g + I_t^g$$

حداقل اطلاعات لازم برای الگوی نسبت بازماندگی

میانگین	۸۵۸		۷۹۹		۸۰۸		۹۱۳		۹۱۵		متولدین باز مانده*	
	SR	SR	SR	SR	SR	SR	SR	SR	SR	SR	سال	سال
۳۰.۷۶٪	۲۹۹۵٪	۲۵۷	۲۸۶۶٪	۲۲۹	۳۰.۳۷٪	۲۴۵	۳۳۵۱٪	۳۰.۶	۳۱۳۶٪	۲۸۷	۳۱۴	کلاس اول
۸۹۸۱٪	۸۹۰۸٪	۲۰.۴	۸۸۹۷٪	۲۱۸	۹۵۴۲٪	۲۹۲	۸۶۴۱٪	۲۴۸	۸۹۱۷٪	۲۸۰	۲۷۷	کلاس دوم
۹۸۵۸٪	۹۳۵۷٪	۲۰.۴	۸۷۶۷٪	۲۵۶	۰.۱۶۱/۱	۲۵۲	۰.۴۶۴/۱	۲۹۳	۰.۵۴۱/۱	۲۹۲	۲۳۶	کلاس سوم

* متولدین شش سال قبل برای ثبت نام در سال پایه .

** داده های سال ۱۳۵۹ برای محاسبه نسبت بازماندگی در سال ۱۳۶۰ ضروری است .

پیش بینی ثبت نام کنندگان برای پنج سال براساس الگوی نسبت بازماندگی (۶۹ - ۱۳۶۵)

۶۵۲	۶۶۸	۶۷۷	۷۹۲	۸۲۹	۱۳۶۴ (۲)	متولدین بازمانده (۱)	
						سال	
						میانگین SR	کلاس
						۳۰۷۶/۰	۱
						۸۹۸۱/۰	۲
						۹۸۵۸/۰	۳

۱- متولدین شش سال قبل از ثبت نام در سال پایه .

۲- ثبت نام کنندگان واقعی .

۳- ثبت نام کنندگان پیش بینی شده .

* پیش بینی ثبت نام کنندگان رای پنج سال با ده درصد واریانس .

۱۳۶۹			۱۳۶۸			۱۳۶۷			۱۳۶۶			۱۳۶۵			سال
حداکثر		حداقل	حداکثر		حداقل	حداکثر		حداقل	حداکثر		حداقل	حداکثر		حداقل	
۲۲۳	۲۰۱	۱۸۱	۲۲۶	۲۰۵	۱۸۴	۲۲۹	۲۰۸	۱۸۷	۲۶۸	۲۴۴	۲۲۰	۲۸۱	۲۵۵	۲۲۹	کلاس (۱)
۲۰۲	۱۸۴	۱۶۶	۲۰۶	۱۸۷	۱۶۸	۲۴۱	۲۱۹	۱۹۷	۲۵۲	۲۲۹	۲۰۶	۲۵۴	۲۳۱	۲۰۸	کلاس (۲)
۲۰۲	۱۸۴	۱۶۶	۲۳۸	۲۱۶	۱۹۴	۲۴۹	۲۲۶	۲۰۳	۲۵۱	۲۲۸	۲۰۵	۲۲۱	۲۰۱	۱۸۱	کلاس (۳)

یکی دیگر از روشهای پیش بینی که در آنها شانس انتخاب از میان شقوق مختلف وجود ندارد به وسیله «هکتورکرا» معرفی شده است . **کرا** علاقه مند به بحث درباره روند یادگیرندگان در یک نظام آموزش و پرورش است .
رابطه روند دانش آموزان در داخل و خارج از پایه تحصیلی :

$$n_t + r_t + v_t = g_t + d_t + l + m_t + n_t$$

* ۱- n_t تعداد دانش آموزان جدید در پایه ، که در طول دوره قبلی در پایه قبلی بوده اند .

* ۲- r_t تعداد تکرار کنندگان یک پایه مثلا دانش آموزان یک پایه ، در دوره قبلی ، که اکنون مجددا در همان پایه هستند .

* ۳- v_t تعداد دانش آموزانی که مجدداً به نظام آموزش و پرورش بازگشته اند.
مثلاً دانش آموزانی که چند دوره قبل از بازگشت، نظام آموزشی را ترک کرده بودند.

* ۴- g_t تعداد دانش آموزانی که با موفقیت یک پایه تحصیلی را گذرانده اند.

* ۵- d_t تعداد ترک تحصیل کرده ها.

* ۶- m_t تعداد دانش آموزان فوت شده.

* ۷- t زمان مورد نظر.

■ ساده ترین الگو برای تحلیل روند دانش آموزان می گوید که تعداد دانش آموزان در زمان t تابعی از کل جمعیت در آن زمان است . کرا شقوق مختلفی را درباره بکار بردن این الگوی مبتنی بر رابطه میان جمعیت و ثبت نام کنندگان ارائه میدهد و سه محدودیت اصلی این الگو را چنین بیان می کند .

■ ۱- این الگو را نباید برای مقایسه شرایط آموزشی و پرورشی در مکان های متفاوت بکار برد . زیرا ، نه تنها انعکاسی از تفاوت های آموزشی و پرورشی است بلکه ، انعکاسی از تفاوت ها در ساخت جمعیت هم است . لذا ممکن است به نتایج کاذبی رهنمون شود .

■ ۲- این الگو آگاهی لازم را درباره خود فرآیند نظام آموزشی و پرورشی نمیدهد.

■ ۳- این الگو هیچ اندیشه ای را برای اصلاحات ممکن در نسبت یادگیرندگان به جمعیت ، و عوامل مربوط به آنها ارائه نمیدهد .

■ روندیابی

از آنجایی که استخراج بعضی از روندهای آموزشی و پرورشی نقش مهمی در برنامه ریزی دارد ، در اینجا به معرفی شیوه های ساده و مقدماتی روندیابی که نیازی به محاسبات پیچیده ریاضی ندارد ، می پردازیم . بی از شیوه های استخراج روندهای آموزشی و پرورشی ، استفاده از فرمول «ربح مرکب» است که در آن پیش بینی ، بر اساس جمعیت معلوم ، فاصله سالها مورد پیش بینی ، رشد متوسط سالانه جمعیت انجام می گیرد .

* منحنی نمایی که با فرمول ریاضی $Y=AB^x$ نشان داده می شود ، صورت کلی فرمول ربح مرکب است .

* با استفاده از فرمول ربح مرکب ، $P = P_1 (1 + r)^t$ می توان تعداد جمعیت را در مواردی که نرخ افزایش در رشد موجود است ، به طور سریعی پیش بینی کرد .

اطلاعات کیفی درباره یادگیرندگان

مبانی روان شناختی برنامه ریزی درسی

نیازهای یادگیرندگان و برنامه ریزی درسی

■ نظر مازلو و دیگر روان شناسان از این قرار هستند : احترام داشتن و محترم شمردن ، دوست داشتن و تعلق داشتن ، ایمان و اعتماد به مردم ، داشتن آزادی انتخاب ، خویشتن شناسی و پذیرفتن مسئولیت ، و سرانجام ، نیاز برای دانستن ، فهمیدن ، و خلاقیت .

■ یادگیری و برنامه ریزی درسی

معرفت درباره یادگیری برای تصمیم گیری در برنامه ریزی درسی کاملاً ضروری است . برنامه درسی الزاماً طراحی برای یادگیری است ، به عبارت دیگر ، هر برنامه درسی دارای هدفهایی برای یادگیری و روشهایی برای رسیدن به این هدفهاست .

طرح برنامه‌درسی ، هم‌چنانکه هیلدا تابا می‌گوید ، حاصل تصمیماتی است که با توجه به سه موضوع اساسی اتخاذ می‌شوند : (۱) انتخاب و تنظیم محتوا ، (۲) انتخاب فعالیت‌های آموزشی برای یادگیری این محتوا ، (۳) طرح و نقشه‌هایی برای بهینه‌سازی شرایط برای یادگیری .

* موقعیت‌های اجتماعی - اقتصادی و یادگیری

فصل سوم

اطلاعات دربارهٔ جامعه

مبانی جامعه شناختی برنامه ریزی درسی

نقش و کارکردهای اجتماعی آموزش و پرورش

از نظر تاریخی ، مدارس بوسیله و خواست گروههای جامعه برای انجام دادن وظایف یا نقش های زیر بوجود آمده اند :

۱- شرکت در جامعه پذیرکردن کودکان

۲- انتقال فرهنگ

۳- شرکت در آماده کردن کودکان برای زندگی بزرگسالی

۴- کمک به حفظ یکپارچگی جامعه

۵- یاری به رشد شخصی افراد اجتماع

دوازده مقوله از مسائل امروزی را باید هسته مرکزی برنامه درسی قرار داد :

این مفاهیم اساسی از این قرار هستند :

- ۱- ماهیت تغییر .
- ۲- توسعه جمعیت و تحرک اجتماعی .
- ۳- دانش ، تکنولوژی ، و خود کاری
- ۴- وابستگی های متقابل .
- ۵- نقش دولت .
- ۶- روابط میان گروهی .
- ۷- روابط بین المللی .
- ۸- ستیز ایدئولوژیکی
- ۹- فرهنگ و تغییرات فرهنگی
- ۱۰- محافظت و مراقبت از منابع
- ۱۱- رفتار انسان و رشد شخصی .
- ۱۲- ستیز ارزشها .

فصل چهارم

مبانی فلسفی برنامه ریزی درسی

■ فلسفه آموزش و پرورش متضمن اصول راهنمائی است که تعیین کننده مفاهیم ارزشهای شخصی و مناسبت آنها در گزینش هدفها ، و وسایل آموزش و پرورش هستند . همچنین فلسفه آموزش و پرورش متضمن تفکری به شیوه منظم و مرتب درباره آموزش و پرورش است .

■ فلسفه آموزش و پرورش در برقرار کردن اولویت های آموزشی و انتخاب آن چیزهایی که باید آموخته شوند نقش هماهنگ و متحدکننده دارد .

■ بیشتر مسائل تربیتی با سوالات فلسفی ارتباط نزدیکی دارند .

ارتباط حوزه های فلسفه با آموزش و پرورش

۱- متافیزیک و آموزش و پرورش

بیشترین ارزش متافیزیک برای آموزش و پرورش آن باشد که متافیزیک امکان بحث هوشیارانه درباره سوالات و مسائلی را فراهم می آورد که برای آنها ، حداقل در زمان حال ، پاسخ های اثبات شده علمی نداریم .

۲- معرفت شناسی و آموزش و پرورش

معرفت شناسی بخشی از فلسفه است که با منابع ، انواع و چگونگی کسب معرفت سروکار دارد . فلاسفه معمولاً یک یا چند مورد منابع قابل قبول معرفت ، مانند معرفت ایحایی ، شهودی ، عقلانی ، تجربی ، واجتهادی را پذیرفته اند .

■ ۳- ارزش شناسی و آموزش و پرورش

مطالعه کلی ارزشها ، که شامل اخلاق و زیبایی شناسی است ، ارزش شناسی نامیده می شود .

الف (اخلاق

مطالعه رفتار و کردار آدمی در حوزه ارزشها ، علم اخلاق نامیده می شود .

ب) زیبایی شناسی

بررسی ارزشها در رابطه با زیبایی و هنر ، زیبایی شناسی نامیده می شود .

■ ۴- منطق و آموزش و پرورش

منطق ، یعنی علم درست اندیشیدن ، منظم فکر کردن

* قیاس :

استدلال قیاسی عبارت از استنتاج موارد جزئی از یک یا چند بیان مقدماتی است .

* استدلال استقرایی :

استدلال استقرایی نتیجه تعمیم یا پیش بینی است که از امور معین جزئی استنباط می شوند .

مکاتب فلسفی و آموزش و پرورش

■ ایده آلیسم (Idealism)

ایده آلیسم یکی از قدیمی ترین نظام های فلسفی غرب است که ریشه در تعلیمات سقراط و افلاطون دارد .

واقعیات تنها تصورات ما از جهان و «ذهن روحانی» هستند .

امروز فن بیرون کشیدن معرفت از فرد از طریق سؤال و جواب به نام «روش تدریسی سقراطی» مشهور است .

■ ایده آلیست انسان را به صورت موجود «روحانی» – یعنی معنوی ، در نظر می گیرد که اولین قصد وی در زندگی فهمیدن ماهیت یکتائی خودش است . آموزش و پرورش باید به او در این کوشش یاری کند تا بتواند به ماهیت خود پی برد . در این مکتب یادگیرندگان به عنوان انباری از اطلاعات در نظر گرفته نمی شوند ، بلکه به صورت افرادی در نظر گرفته می شوند که مطابق با توانایی های ذاتی خود در جستجوی مال شخصی و تحقق ذات خود هستند .

- به این اعتبار ، موضوع درسی هدف نیست بلکه وسیله ای است که از طریق آن یادگیرنده ارادهٔ آزاد خود را تجربه می کند و به ماهیت فردی خود پی می برد .
- برای ایده آلیست ارزش ها مطلق و غیر قابل تغییر هستند . تنها فهم انسان از ارزش هاست که تغییر می یابد .
- ایده آلیست پیوسته در جستجوی و توسعهٔ روشهای متعدد خود رهبری شاگرد است ، اما اساس توفیق وی ، به طور مسلم معلّم است که به عنوان الگویی ، از طریق یاری دادن به دانش آموز برای رسیدن به رشد ذهنی و روحی به وسیله «قوای فزاینده استدلال» خدمت می کند .

■ به این ترتیب ، معلم به عنوان فرد مسئول برای رشد دادن توانایی های موجود در فرد در نظر گرفته می شود ، نه به عنوان کسی که معرفت و دانستنیها را به ذهن او بریزد .

رغبت های شاگردان اساس آموزش و پرورش خوب و مبانی روش تدریس است .

■ معلم ایده آلیست شخص پرهیزکار و بافضیلتی است .

■ معلم ایده آلیست رفتار خود را به طور انتقادی مورد ارزیابی قرار می دهد و سعی می کند معیارهای ثابتی را در طرز رفتار ارائه دهد .

■ برنامه‌درسی ایده آلیسم فرصت‌هایی برای یادگیرندگان فراهم می‌آورد تا از ذهن فعال خود برای تعقل، استدلال، و کشف واقعیت‌های شخصی استفاده کند. برنامه‌درسی مبتنی بر نمادها و افکار بوده، شامل موضوع‌هایی درباره ادبیات و علوم انسانی، ریاضیات، دین، تاریخ، و فلسفه می‌باشد.

■ ایده آلیست معتقد است که نیازها و طبیعت انسان در هر جامعه و هر زمان مشترک و یکسان هستند. بنابراین، وظیفه یا کنش آموزش و پرورش حفظ محتوای موضوع‌های درسی ثابتی است که برای رشد ذهن فرد ضروری هستند.

* مشخصات عمده برنامه ایده آلیسم به طور خلاصه از این قرار است :

- ۱- موضوع های ثابت و اجباری
- ۲- تفاوت های فردی
- ۳- انتخاب اخلاقیات
- ۴- توسعه فرهنگ
- ۵- سازمان موضوع درسی
- ۶- ارزشیابی یادگیرنده به طور ذهنی است نه عینی

■ رئالیسم (Realism)

فلسفه رئالیسم از زمان ارسطو ، که به مدت بیست سال شاگرد افلاطون بوده ، آغاز شده است .

معلم رئالیست ، هدف اصلی آموزش را در انتقال معرفت واقعی درباره دنیای واقعی در نظر میگیرد بدون این که ضرورت معرفت عقلانی را از نظر دور بدارد . بنابراین ، نباید به شاگردان در انتخاب آن چیزهایی که باید آموخته شوند آزادی زیادی داده شود . اما در هر حال خواسته ها و رغبت های شاگردان راهنمای اصلی برای تحصیل و آموختن نیست . بعلاوه ، داشتن نظم و انضباط نیز در آموزش و پرورش ضروری است .

■ معلم رئالیست خود را به عنوان فرد دارای معلومات ، سخت گیر ، و دقیقی می بیند که باید کودکان را به خاطر رسیدن به هدف های بلند مدت وادار کند از هدف های فوری ، خوشی ، و رضایت خاطر آنی چشم پوشی کند .

■ از آنجایی که احترام افراد از نظر اهمیت در مقام دوم و بعد از حقایق جهانی و قوانین طبیعی است ، انتظار می رود رابطه معلم با شاگردان غیر متشخص باشد . همچنین ، از معلم توقع دارند با همه کودکان منصفانه و بی طرفانه رفتار کند . بعلاوه ، رئالیست انتظار دارد که همه کودکان با یک روش و در یک زمان یاد بگیرند .

■ رئالیست معتقد است که محتوا باید با تجارب یادگیرندگان ارتباط داشته باشد .

■ ارزش‌شناسی رئالیسم از اعتقاد او به دنیای مادی و قانون طبیعی سرچشمه می‌گیرد. بنابراین، رئالیست معتقد به ارزش‌های ثابت است.

رئالیست‌ها بر رشد قوای عقلانی انسان تأکید می‌کنند اغلب اوقات به عنوان «عقلیون» نیز شناخته می‌شوند.

** به طور کلی از نظر رئالیسم، هدف غائی آموزش و پرورش، هم‌چنانکه گفته‌ایم، عبارت است از هدایت یادگیرنده برای شناخت جهانی که در آن زندگی می‌کند.

■ برنامه درسی معمولاً بر علوم ، ریاضیات ، و زبانهای خارجی به عنوان عناصر اصلی آموزش و پرورش تأکید دارد .

* به این ترتیب ، به نظر رئالیست علوم و ریاضیات از اهمیت بیشتری برخوردارند .

موضوع و محتوای درسی ، که به وسیله اقتدار سنتی تعیین می شوند ، از منطق و ترتیب قابل پیش بینی پیروی می کنند . از ساده شروع و به مشکل و پیچیده پیشرفت می کنند . معلم نقشی در تعیین محتوا ندارد .

* ارزشیابی باید به طور عینی و به صورت علمی تر و دقیق تر انجام گیرد .

■ پراگماتیسم (Pragmatism)

* فلسفه پراگماتیسم شورشی علیه تفکری است که به طور دائم در جستجوی علت های نخستین و اصول جهانی است . پراگماتیسمت اصولاً علاقه مند به « چیزهای غایی» یعنی ثمر ، نتیجه ، و امور مسلم است .

فکر پراگماتیسم را «پیرس» آورد و ویلیام جیمز ، با بیان دقیق تر و روشن تر به آن اعتبار بخشید ، جان دیوئی فلسفه خود را بر پایه آن بنا کرد .

* دیوئی فلسفه را نظریه عمومی آموزش و پرورش می داند .

در رابطه با آموزش و پرورش ، پنج موضوع اصلی در این فلسفه مورد توجه قرار می گیرند ، ه از این قرار هستند :

■ ۱- واقعیت تغییر

به این معنا که تنها واقعیت ، «تغییر» است .

هدف آموزش و پرورش باید تأمین رشد طبیعی ، تدارک قابلیت اجتماعی ، و بسط شخصیت کودک باشد .

■ ۲- ماهیت اجتماعی و زیستی انسان

■ ۳- نسبی بودن ارزش ها

■ ۴- اهمیت دموکراسی به عنوان روش زندگی

■ ۵- ارزش هوش نقاد در همه اعمال انسان

* از نظر پراگماتیسم ، معلم نباید دانش آموز را درس‌آزایی با جامعه یاری دهد.

* تفکر محور آموزش و پرورش قرار می‌گیرد .

به این اعتبار ، وظیفه معلم تدریس مواد درسی نیست بلکه ، تربیت کودک است و نباید برنامه دروس را اصل ، و کودک را فرع بر آن شمرد . در هر حال ، به نظر پراگماتیست ، یک برنامه درسی چیزی بیش از تعیین رئوس کلی مطالب و فعالیت ها نیست .

برنامه و محتوا ، از نظر پراگماتیسم مبتنی بر نیازها و رغبت های کودکان است .

فصل پنجم

اطلاعات درباره معرفت و دانش بشری

چهارمین منبع مهمی که در برنامه ریزی درسی باید مورد توجه قرار گیرد معرفت موجود در جوامع بشری است که باید از آن برای آموزش و پرورش کودکان و جوانان در مراحل مختلف رشد استفاد کرد . به این اعتبار ، معرفت قابل دسترس اساس و پایه ای است که انتخاب موضوع ، محتوا ، و روش ها را برای واحد آموزشی معین میسازد .

■ اطلاعات درباره معرفت و دانش بشری :

- ۱- اطلاعات درباره اصول اساسی (اصول موضوعه و متعارفه) معرفت مورد نظر
- ۲- اطلاعات درباره ملاک و معیار برای انتخاب انواع مناسب موضوع و محتوا ، چگونگی انتخاب آنها برای رسیدن به هدف های کلی و یا عینی ویژه .
- ۳- اطلاعات درباره روش های تنظیم معرفت و دانش برای استفاده در مدرسه .
- ۴- هم چنین اطلاعات درباره ملاک بررسی و انتخاب کتاب های درسی از نظر محتوای علمی و مناسب بودن آنها برای رسیدن به هدفها .
- ۵- سرانجام اطلاعات درباره ملاک و معیارهای تعیین توالی موضوع و محتوای دانش و معرفت مورد نظر از لحاظ منطقی و روانشناختی یعنی از نظر آسانی یا مشکلی .

فصل ششم

طرح ریزی برنامه های درسی

کارشناسان یونسکو در کتاب «برنامه ریزی آموزش و پرورش» آن را چنین تعریف می کنند : «برنامه ریزی آموزش و پرورش برداشتی است منطقی و علمی برای حل مسائل آموزشی ، و آن مشتمل است بر تعیین هدف ها و منابع ، بررسی شقوق مختلف عمل و انتخاب عاقلانه بین آنها ، تصمیم گیری در مورد هدف های مشخص در محدوده زمانی معین ، و بالاخره ساز کردن بهترین تدابیر و وسایل برای تحقق بخشیدن منظم به تصمیمات مزبور »

■ برنامه ریزی آموزشی ، مشتمل بر یک رشته اقدامات و عملیات مرتبط و وابسته به هم است که به اجمال از این قرار هستند :

■ ۱- مشخص کردن هدف های آموزش و پرورش .

■ ۲- شناسایی وضع کنونی آموزش و پرورش و روند آن .

■ ۳- سنجیدن شقوق مختلف .

■ ۴- پیاده کردن برنامه

* در واقع یکی از ضوابط واقع بینانه بودن برنامه عملی بودن آن است .

** قسمت اصلی و هسته مرکزی برنامه های آموزش و پرورش ، بودجه و اعتبارات آموزشی نیست ، بلکه برنامه درسی است که باید مورد عنایت قرار گیرد.

■ فرایند برنامه ریزی درسی :

*** فرایند برنامه ریزی درسی به طور کلی شامل چهار مرحله است که از این قرارند :

- ۱- تعیین هدف های کلی (و حیطه ها) .
- ۲- طرح ریزی حیطه های برنامه درسی .
- ۳- پیش بینی چگونگی اجرای برنامه ها .
- ۴- طرح ریزی ارزشیابی از برنامه های درسی .

طرح ریزی حیطه های برنامه درسی

■ حیطه برنامه درسی :

طرح ریزی برنامه درسی تا اندازه ای به طرح ریزی یک ساختمان شایسته دارد .
** حیطه برنامه درسی عبات از مجموعه فرصتها و فعالیتها ی یادگیری طرح ریزی شده برای رسیدن به یک هدف کلی و مجموعه خرده هدفهای مربوط به آن است .

فرایند طرح ریزی حیطه های برنامه درسی :

۱- در نظر گرفتن عوامل اساسی مربوط به حیطه معین

۲- مشخص کردن خرده هدف های یک حیطه

هدف ها به طور کلی در سه سطح به صورت (۱) هدفهای آرمانی و کلی ،

(۲) هدفهای دوره های رسمی آموزش و پرورش . (۳) و درسی مشخص میشوند .

* به این ترتیب ، هدفهای درسی ، که غالباً هدفهای آموزشی یا رفتاری نیز نامیده می شوند ، مبنای انتخاب کلیه فرصت ها و فعالیت های یادگیری است که باید به وسیله برنامه ریزان و معلمان انجام گیرد .

■ ۳- مشخص کردن انواع فرصت های یادگیری ممکن

* فرصت های یادگیری طبقه بندی شده به عنوان نمونه از این قرارند :

* ۱- نوع اول فرصت های یادگیری ، از نوع «اکتشافی» هستند که در زمینه های هنر ، کاردستی و صنعتی ، موسیقی ، و زبانهای خارجی به صورت دروس دوره ای ، یعنی برای مدت معینی از تحصیل ، پیش بینی می شوند .

* ۲- نوع دوم ، فرصت های یادگیری پیش بینی شده ، دروس مربوط به زمینه ای جامعه شناسی و ادبیات هستند که به عنوان مکمل آموزش پایه در این زمینه ، می توان بر دروس کوتاه مدتی مانند تاریخ محلی و قومی ، احزاب سیاسی ، وقایع و حرکت های تاریخی فردی و اجتماعی ، متون و قطعات ادبی و غیره تأکید کرد .

* ۳- نوع سوم ، فرصت های یادگیری طرح های یادگیری مستقل برای یادگیرندگانی هستند که رغبت های ویژه ای دارند و می توانند مطابق با رغبت ها و علائق خود درباره موضوعها و مطالب مورد نظر خود مطالعه کنند . بدیهی است چنین طرح ها ، «فردی» است و برای تدریس به گروه و پایه تحصیلی معینی اجباری نیست .

* ۴- نوع چهارم فرصت های یادگیری ، و شاید مهمتر از همه ، فعالیت های ویژه ای است که برای دانش آموزان و بیشتر به وسیله خود آنان ، و با توجه به انواع و اقسام امکانات ، پیش بینی و تنظیم می شوند . مانند ، انواع فعالیت های ورزشی و رزمی ، فعالیت های مربوط به سخنرانی ، روزنامه نگاری ، و نمایش و غیره .

اصول کلی انتخاب فرصت ها و فعالیت های یادگیری :

- ۱- دادن فرصت کافی به دانش آموز
- ۲- رضایت کسب کردن
- ۳- در حیطه توانایی و حد امکان دانش آموز
- ۴- فعالیت ها و تجارب متعدد
- ۵- بازده های متعدد

- ۴- تعیین طرح های درسی مناسب
- ۵- تهیه و تصریح اجزاء مقدماتی طرح
- ۶- پیش بینی شرایط و وسایل لازم برای پیاده کردن طرح

** شرایط لازم برای پیاده کردن :

الف - تربیت و آماده کردن گروه معلمان ، به ویژه در درس علوم اجتماعی ، و هنرهای زبان .

ب - تهیه واحدهای درسی جزء (بخش ها و فصول دروس یا « واحدهای درسی»

ج - پیش بینی وسایل فیزیکی و تصمیم گیری درباره آنها ، مانند پیش بینی اتاق درس و وسایل مربوط به آن متناسب با تعداد دانش آموزان ، و سفارش هر نوع مواد و وسایل خاصی که برای تدریس درس مذکور لازم است .

فصل هفتم

انواع طرح های برنامه درسی

برنامه های درسی دارای انواع متفاوت طرح ها هستند ، مانند :

- (۱) طرح هایی که بر شایستگی های ویژه ، (۲) فعالیت ها و مسائل اجتماعی ،
- (۳) نیازها و علاقه های فردی ، (۴) یا بر معارف و موضوعای درسی بیشتر تأکید می کنند .

■ ۱- طرح هایی که بر شایستگی های ویژه تأکید می کنند

این طرح ها که بیشتر در مدارس حرفه ای و فنی بکار می روند بر مهارتها و عملکردهای خاصی تأکید میکنند . این طرح ها رابطه مستقیم میان هدفها ، فعالیت های یادگیری ، و اجرا را به شدت مورد توجه قرار می دهند . در صورتی که سایر طرح ها به رابطه مستقیم میان سه جزء یادشده - یعنی هدف ، فعالیت های یادگیری ، و اجرا - چندان عنایتی ندارند .

■ ۲- طرح هایی که بر فعالیت ها و مسائل اجتماعی تأکید می کنند

این طرح ها ، که اختلاف زیادی با سایر طرح ها دارند ، معمولاً مبتنی بر سه نظریه طراحی هستند :

* ۱- نظریه رویکردهایی به نقش های اجتماعی یا سایر حوزه های زندگی اجتماعی یا وضعیت ای پایدار زندگی

* ۲- نظریه ای که برنامه درسی باید در گردها گرد جنبه ها یا مسائل زندگی اجتماعی تنظیم شود .

* ۳- نظریه بازسازی اجتماعی

■ ۳- طرح هایی که بر نیازها و علاقه های فردی تأکید می کنند

* مشخصات طرح های مبتنی بر نیازها و عاقله های فردی :

الف - طرح برنامه ، به طور کلی ، مبتنی بر شناخت نیازها و علاقه های یادگیرنده است .

ب - طرح برنامه به شدت انعطاف پذیر است .

پ - آموزش معمولاً به طور فردی است و معلم نقش راهنما را دارد .

■ ۴- طرح هایی که بر موضوعهای درسی تأکید می کنند

■ ویژگیهای طرح هایی که بر موضوعهای درسی تأکید می کنند

مشخص ترین و جامع ترین ویژگی طرح برنامه ها بر اساس «موضوع درسی» ، نظم و ترتیب نسبی و یا به اصطلاح «سلسله مراتب» موضوع های درسی است که معمولاً این طرح ها دارند .

• معنا و مفهوم دیسیپلین (معرفت سازمان یافته)

* دیسیپلین معرفت سازمان یافته مناسب برای آموزش است .

■ ملاک و میزانی را برای سنجش درجه و کیفیت دیسیپلین فراهم می کند . این صفات از این قرار هستند :

(۱) ساده سازی تحلیلی ، (۲) هماهنگی ترکیبی ، (۳) و پویایی .

* ساده سازی تحلیلی

ضرورت نخستین برای تدریس مؤثر ، ساده سازی است . به طور کلی مفهوم بودن مبتنی بر کاهش اساسی در چندگانگی برداشت های ذهنی است که در معنا با احساس ها و تصورات برخورد می کنند .

- رمز یادگیری انسان در تعمیم است ، یعنی در متعالی کردن گوناگونی تجربه خام است . هر گونه تفکر مستلزم مفهوم سازی است .
- * ساده سازی تجربه به وسیله بکار بردن نمادها را ساده سازی تحلیلی نامند .
- * ملاک دیسپلین خوب در ساده کردن فهمیدن است .

* هماهنگی ترکیبی

دومین ویژگی یک دیسپلین ، که معرفت را آموزنده می کند ، هماهنگی ترکیبی نامیده می شود . هر دیسپلین یک ساخت مفهومی است که نقش آن نه تنها ساده کردن فهمیدن است ، بلکه آشکار گردانیدن الگوها و روابط معنی دار است .

* پویایی

سومین کیفیت معرفت در یک دیسپلین ، پویایی نامیده می شود . منظور از پویایی قدرت راهبری به سوی فهمیدنی های بعدی است .

■ سازمان دادن محتوای برنامه درسی و یادگیری

در بیشتر موارد ، عدم کارایی و غیر مؤثر بودن برنامه درسی به دلیل نامناسب بودن محتوای آن نیست ، بلکه به دلیل چگونگی تنظیم و سازمان دادن آن است که یادگیری را مشکل می کند یا نتیجه ای کمتر از انتظار به بار می آورد .

— به این ترتیب ، سازمان دادن محتوای برنامه و تنظیم فعالیت ها و تجارب یادگیری مسأله بسیار مهمی در تهیه و تنظیم و بهبود برنامه های درسی است زیرا که روی کارآیی آموزش و میزان و نوع تغییراتی که در رفتار یادگیرنده باید به وجود آید اثر زیادی دارد .

* برای سازمان دادن محتوای برنامه درسی ، معمولاً سه ملاک در نظر گرفته می شود که عبارت از برقرار کردن توالی ، یادگیری تراکمی یا مداومت ، و یگانگی است .

■ برقرار کردن توالی

به طور اصلی برقرار کردن توالی در برنامه را می توان به صورت تنظیم محتوا ، مواد ، یا تجارب یادگیری به نوعی از ترتیب پیاپی در نظر گرفت .

* اسمیت ، استانی ، و شورس چهار نوع نمونه برای توالی عرضه داشت ذکر کرده اند که از این قرارند : اولی این است که از آسان شروع می شود و به سوی مشکل پیش می رود . آسان به نظر آنان ، شامل عناصر و اجزاء وابسته کمتری است .

دومی این است که ترتیب عرضه داشت مبتنی بر یادگیری پیش نیازهاست . این اصل به ویژه در موضوعهایی که بیشتر شامل قوانین و اصول است رعایت می شود مانند فیزیک ، دستور زبان ، هندسه .

نوع سوم ترتیب عرضه داشت این است که از کل به جزء می رسد .
نوع چهارم عرضه داشت ترتیب زمانی است .

* غرض از توالی ، تکرار رفتارهای اکتسابی - یعنی یادگیری نیست ، بلکه تنظیم محتوا و تجارب یادگیری به نوعی از ترتیب است که امر یادگیری را با توجه به رشد و تکامل یادگیرنده ، به ویژه رشد ذهنی و شناختی وی تسهیل کند و پایه ای باشد برای یادگیری های بعدی .

سازمان دادن محتوا برای یادگیری تراکمی یا مداومت

■ به طور اساسی ، مسأله یادگیری تراکمی یا مداومت عبارت از پیش بینی فرصت های پی در پی و مداوم برای تعمیق و گسترش معلومات و مهارتها به طور پیشرونده است .

■ غرض از یادگیری تراکمی یا مداومت ، آجر روی آجر گذاشتن و تکرار عناصر برنامه در یک سطح نیست ، بلکه بنا کردن تجربه بعدی روی تجربه قبلی است به طوری که از ترکیب آن دو ، معنا و مفهوم روشن تر و وسیع تر در ذهن یادگیرنده ایجاد شود و بتدریج دامنه و عمق شناخت ، و عملکردهای وی گسترش یابد و دقیق تر گردد .

■ پیش بینی برای یکپارچگی

ملاک یگانگی دلالت دارد بر سازمان دادن محتوا و فعالیتهای یادگیری به صورتی که به صورتی که به یادگیرنده در بدست آوردن وحدت نظر و رفتار ، در رابطه با عناصری که با آنها سروکار دارد ، به طور فزاینده ای کمک کند .

چه کسانی باید در برنامه ریزی برای آموزش شرکت کننده ؟

- ۱- معلم یا معلمان ، که مسئول هدایت و گسترش فرصت های یادگیری در موقعیت مدرسه هستند ، اولین و مهمترین مرجعی هستند که در برنامه ریزی و طراحی آموزشی به طور مؤثر شرت می کنند .
- ۲- یادگیرندگان ، که آموزش و پرورش آنان مطرح است ، دومین گروهی هستند که در برنامه ریزی فعالیت های یادگیری مشارکت دارند .
- ۳- مشاوران برنامه ریزی درسی ، و راهنمایان «تعلیماتی» و مدیران که در سطوح مختلف برنامه ریزی فعالیت می کنند .

انواع طرح های آموزشی

■ طرح های آموزشی ، از نظر ماهیت ، جامعیت ، و ویژگیهایشان ، متفاوت و متعدد هستند که ممکن است آنها را به صورت زیر طبقه بندی کرد :

* ۱- طرح های آموزشی که در راهنماهای برنامه تحصیلی موجود هستند . در واقع این راهنماها معمولی ترین نوع رسمی طرح های تهیه شده برای آموزش می باشند .

* ۲- راهنماهای رسمی ویژه آموزش

* ۳- طرح های نوشته شده غیر رسمی . این طرح ها که به وسیله گروههای آموزشی و یا با مشارکت چند معلم و افراد مطلع تهیه و توصیه می شوند .

* ۴- طرح های درس روزانه

* ۵- طرح های نوشته نشده : بدون تردید ، پذیرفتن این که در واقع طرح هایی که معلمان برای آموزش در ذهن خود دارند مشخص کننده تنها طرح های آموزشی هستند که امروز در مدارس به مورد اجرا گذاشته می شوند ، کاملاً منطقی به نظر می رسد .

ویژگیهای یک طرح آموزشی

- ۱- آزادی معلمان و اختیار بیشتر
- ۲- استفاده از الگوهای مناسب و روشهای بکار بردن
- ۳- استفاده از اشکال و تصاویر ، و توضیحات کامل چگونگی بکار بردن روشها
- ۴- درگیر بودن معلم و شاگرد در برنامه ریزی و تنظیم فعالیت های یادگیری و یا روشهای آموزشی
- ۵- استفاده از بازخورد ناشی از فعالیت های یادگیرندگان

فصل هشتم

ارزشیابی برنامه های درسی

آخرین مرحله برنامه ریزی ، تهیه طرح ارزشیابی از برنامه ها و آموزش است .
به طور کلی ، ارزشیابی عبارت از جمع آوری اطلاعات و استفاده از آنها برای
تصمیم گیری است .

ارزشیای تنها یک هدف اساسی دارد و آن تعیین ارزش یک چیز است ، اما
دارای نقش های گوناگونی است .

■ ارزشیابی تکوینی

■ ارزشیابی مرحله ای یا تکوینی جزء لازم فرآیند برنامه ریزی است . این نوع ارزشیابی ، که در مرحله شکل گیری برنامه و قبل از توزیع آن میان معلمان برای اجرا ، انجام می گیرد ، از نظر حیطة و دامنه عمل متغیر است .

■ ارزشیابی نهایی

■ ارزشیابی نهایی اطلاعات مهم و با ارزشی را برای تجدید نظر در برنامه های درسی ، تدوین برنامه های جدید ، حذف و یا اضافه دروس ، انتخاب محتوای جدید ، تجدید نظر در مقاصد تربیتی و هدفهای عینی و غیره در اختیار برنامه ریزان می گذارد .

الگوهای ارزشیابی از برنامه درسی

■ ۱- الگوی تایلر

* نخست ، الگویی است که تایلر به منظور تعیین میزان تحقق هدفهای آموزش و پرورش به وسیله برنامه درسی و آموزش ارائه داده است .

■ فرآیند ارزشیابی

* فرآیند ارزشیابی با بررسی هدفهای برنامه آموزشی شروع می شود : تعریف روشن هدفها خود مرحله مهمی در ارزشیابی است .

مرحله دوم ارزشیابی عبارت از تعیین و مشخص کردن موقعیت هایی است که به دانش آموز فرصت بروز رفتار مورد نظر هدفها را می دهند .

مرحله سوم ، بررسی و تعیین وسایل ارزشیابی است .

مرحله چهارم ، اگر تهیه وسیله ارزشیابی برای هدف معینی ضرورت پیدا کند در این صورت ، قدم بعدی عبارت از بررسی و آزمودن موقعیت های پیشنهاد شده است که به دانش آموزان فرصت ابراز رفتار مورد نظر را می دهند .

مرحله پنجم ، تعیین وسیله ای برای ثبت یادداشت رفتار دانش آموزان در این موقعیت های آزمون است .

مرحله ششم ، تعیین مقیاس و معیار ، یا واحدهایی است که برای بیان نتیجه یا ارزشیابی رفتارهای ثبت شده ، مورد استفاده قرار خواهند گرفت .

مرحله هفتم ، تجزیه و تحلیل نتایج ارزشیابی برای نشان دادن نقاط مختلف ضعف و قوت برنامه مطلوب است .

■ الگوی ارزشیابی تایلر به طور وسیعی از نوع ارزشیابی پایانی است که اولویت خاصی به الگوهای رفتاری دانش آموزان قایل است .

■ ۲- الگوی استیک

* برنامه ریزان به جمع آوری سه نوع اطلاعات نیاز دارند که از این قرار هستند : اطلاعات درباره :

الف - شرایط پیشین (پیش از تدریس)

ب - تبادل (داد و ستد میان معلم و یادگیرندگان)

ج - بازده (نتایج حاصل از اجرا و فعالیت های آموزشی و یادگیری)

■ فرآیند ارزشیابی

برای آمادگی داده های توصیفی ارزشیابی از یک برنامه تربیتی دو راه اصلی وجود دارد ، الف - پیدا کردن وفاق یا روابط میان تغییرات شرایط پیشین ، تبادل و بازده ها ، ب - پیدا کردن تطابق یا همانندی میان مقاصد (هدفها) و مشاهدات است .

■ ۳- الگوی پیشنهادی سیلور و الکساندر

* سوم ، الگویی است که سیلور و الکساندر برای ارزشیابی از برنامه درسی و آموزش پیشنهاد کرده اند . به نظر آنان از آنجایی که برنامه درسی مدارس جامع و چندجانبی است ، ارزشیابی از برنامه نیز لزوماً شامل جوانب گوناگون آن خواهد بود .

■ ارزشیابی از هدفها ، مشکترین قسمت ارزشیابی برنامه درسی است .

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com